

UDK: 327.82(575.1:430)

Ozodjon.O' QUVONDIQOV,

O'zbekiston Respublikasi Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo'yicha qo'mitasi axborot xizmati rahbari, mustaqil izlanuvchi

E-mail: ozodquvondiqov010406@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0067-5980>

PhD, dots.O.Alimardonov taqrizi asosida

BUKHARA-BONN SISTER-CITY COOPERATION: EXPERIENCE OF PARADIPLMACY OF UZBEKISTAN AND GERMANY

Annotation

The article examines the Bukhara-Bonn partnership as a case of subnational international cooperation combining paradiplomacy, public diplomacy and sustainable urban development. The study covers the period from the institutionalization of the partnership in 2003 to 2025 and uses a case-study design, historical-comparative analysis, document analysis, content analysis and descriptive statistics. The empirical base includes archival materials, official documents of the cities of Bukhara and Bonn, materials of the President of the Republic of Uzbekistan, statistical data and public sources. Andre Lecours's three-layer model of paradiplomacy is applied as the main analytical framework. The findings show that the functional layer - education, culture, climate, energy efficiency and sustainable tourism - is the strongest dimension of cooperation, while the economic and political layers complement it. The case demonstrates that sister-city relations can become a practical mechanism for transferring municipal experience, strengthening people-to-people contacts and supporting national bilateral diplomacy.

Key words: paradiplomacy, city diplomacy, sister cities, Bukhara, Bonn, public diplomacy, sustainable development, climate cooperation, tourism, municipal cooperation.

СОТРУДНИЧЕСТВО ГОРОДОВ-ПОБРАТИМОВ БУХАРА-БОНН: ОПЫТ ПАРАДИПЛОМАТИИ УЗБЕКИСТАНА И ГЕРМАНИИ

Аннотация

В статье сотрудничество Бухары и Бонна рассматривается как пример субнационального международного взаимодействия, сочетающего парадипломатию, народную дипломатию и устойчивое городское развитие. Исследование охватывает период от институционализации партнерства в 2003 году до 2025 года. Применены методы кейс-стади, историко-сравнительного анализа, анализа документов, контент-анализа и описательной статистики. Эмпирическую основу составили архивные материалы, официальные документы Бухары и Бонна, материалы Президента Республики Узбекистан, статистические данные и открытые источники. В качестве основной аналитической рамки использована трехуровневая модель парадипломатии Андре Лекура. Результаты показывают, что наиболее развитым является функциональное направление сотрудничества - образование, культура, климат, энергоэффективность и устойчивый туризм; экономический и политический уровни дополняют его. Сделан вывод, что побратимские связи выступают практическим механизмом обмена муниципальным опытом, укрепления контактов между обществами и поддержки межгосударственной дипломатии.

Ключевые слова: парадипломатия, городская дипломатия, города-побратимы, Бухара, Бонн, народная дипломатия, устойчивое развитие, климатическое сотрудничество, туризм, муниципальное сотрудничество.

BUXORO-BONN BIRODAR SHAHARLAR HAMKORLIGI: O'ZBEKISTON VA GERMANIYA PARADIPLMATIYASI TAJRIBASI

Annotatsiya

Maqolada Buxoro va Bonn shaharlari hamkorligi paradiplomatiya, xalq diplomatiyasi hamda barqaror shahar rivojlanishini o'zaro uyg'unlashtirgan submilliy xalqaro hamkorlik holati sifatida tadqiq etiladi. Tadqiqot 2003-yilda sheriklikning institutsionallashtirishidan 2025-yilgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Keys-stadi, tarixiy-qiyosiy tahlil, hujjatlar tahlili, kontent-tahlil va tavsifiy statistika usullaridan foydalanildi. Empirik bazani arxiv hujjatlari, Buxoro va Bonn shaharlarining rasmiy materiallari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti materiallari, statistik ma'lumotlar hamda ochiq manbalar tashkil etdi. Asosiy tahliliy mezon sifatida Andre Lekurning paradiplomatiyaning uch qatlamli modeli qo'llanildi. Natijalar hamkorlikning eng kuchli yo'nalishi ta'lim, madaniyat, iqlim, energiya samaradorligi va barqaror turizmni qamrab olgan funksional qatlam ekanini, iqtisodiy va siyosiy qatlamlar esa uni to'ldirib borishini ko'rsatdi. Buxoro-Bonn tajribasi birodar shaharlar aloqalari mahalliy tajriba almashinuvi, xalqlararo yaqinlik va davlatlararo diplomatiyani qo'llab-quvvatlashning amaliy mexanizmi bo'la olishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: paradiplomatiya, shahar diplomatiyasi, birodar shaharlar, Buxoro, Bonn, xalq diplomatiyasi, barqaror rivojlanish, iqlim hamkorligi, turizm, mahalliy hamkorlik.

Kirish. Globallashtirish sharoitida xalqaro munosabatlarning ishtirokchilari doirasi kengayib, markaziy davlat organlari bilan bir qatorda hududiy va mahalliy hokimiyatlar, shaharlar, universitetlar, fuqarolik jamiyati institutlari ham transchegaraviy hamkorlikning faol

subyektlariga aylanmoqda. O'zbekiston va Germaniya o'rtasidagi munosabatlarda ham savdo-iqtisodiy, texnologik, ekologik, ta'limiy va madaniy yo'nalishlar izchil kengayib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev va Germaniya Federal Kansleri Olaf Sholsning

2024-yil 15-sentabrda muzokaralarida ko'p qirrali hamkorlikni rivojlantirish, xususan, texnologiya, investitsiya, ekologiya, ta'lim, madaniyat va turizm sohasidagi aloqalarni faollashtirishga alohida e'tibor qaratildi [1]. Shu tashrif yakunida iqlim o'zgarishi, transport, texnologik sheriklik va boshqa yo'nalishlarni qamrab olgan ikki tomonlama hujjatlar paketi qabul qilindi [2]. Mazkur strategik fon hududlar va shaharlar o'rtasidagi hamkorlikni ham yangi mazmun bilan boyitmoqda.

Buxoro-Bonn aloqalari ana shunday jarayonning barqaror va uzoq muddatli misollaridan biridir. Ushbu hamkorlik faqat tantanali tashriflar yoki madaniy almashinuvlar bilan cheklanmay, ta'lim, turizm, energiya tejakorligi, ekologiya, shahar xo'jaligi va yoshlar loyihalarini ham qamrab olgan. Shunga qaramay, O'zbekiston ilmiy adabiyotida birodar shaharlar aloqalarining paradiplomatiya nuqtayi nazaridan tizimli tahlili hali yetarli darajada shakllanmagan. Maqolaning maqsadi - Buxoro-Bonn hamkorligining shakllanishi, institutsional mexanizmlari va amaliy natijalarini paradiplomatiya nazariyasi asosida baholash, uning xalq diplomatiyasi va barqaror rivojlanish bilan tutash nuqtalarini aniqlashdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Paradiplomatiya tushunchasi submilliy hokimiyatlarning xalqaro maydondagi faoliyatini izohlash uchun qo'llanadi. M. Keating hududlarning tashqi aloqalarini iqtisodiy manfaat, siyosiy imkoniyat va madaniy-o'zlik omillari bilan bog'laydi [3]. A. Lecours esa paradiplomatiyani uch qatlamda tahlil qiladi: birinchi qatlam iqtisodiy maqsadlar - investitsiya, eksport va bozorlarni kengaytirish; ikkinchi qatlam madaniyat, ta'lim, texnologiya va boshqa funksional sohalardagi ko'p qirrali hamkorlik; uchinchi qatlam esa siyosiy motivlar va identitet bilan bog'liq tashqi faollikni qamrab oladi [4]. Mazkur model Buxoro-Bonn tajribasining tarkibiy qismlarini farqlash uchun qulay metodologik asos beradi.

R. van der Pluijm va J. Melissen shahar diplomatiyasini shaharlar hamda mahalliy hokimiyatlarning xalqaro maydondagi institutlar va jarayonlar orqali o'z manfaatlarini ifodalashi sifatida talqin qiladi [5]. A. Kuznetsov paradiplomatiyani nazariy jihatdan tizimlashtirib, submilliy hukumatlarning tashqi aloqalari davlat tashqi siyosatini to'ldirishi, ayrim hollarda esa mahalliy manfaatlarini mustaqil ravishda ilgari surishi mumkinligini ko'rsatadi [6]. R. Tavares esa zamonaviy shaharlar iqlim, transport, ta'lim, sog'liqni saqlash va investitsiya kabi amaliy masalalarda global aktorlarga aylanayotganini ta'kidlaydi [7]. Ushbu yondashuvlar birodar shaharlar institutini faqat ramziy do'stlik modeli emas, balki aniq siyosat va loyihalar almashinuvi mexanizmi sifatida tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Buxoro-Bonn holatining ilmiy ahamiyati shundaki, u paradiplomatiya bilan xalq diplomatiyasi bir-birini to'ldiradigan, fuqarolik jamiyati va mahalliy hokimiyatlar birgalikda harakat qiladigan Markaziy Osiyo tajribasini namoyon etadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology) Tadqiqot keys-stadi metodi asosida olib borildi. Tahlil birligi sifatida Buxoro va Bonn shaharlari o'rtasidagi 2003-2025-yillardagi hamkorlik tanlandi. Birlamchi manbalar sifatida Buxoro viloyat davlat arxivi hujjatlari [8-10] hamda Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo'yicha qo'mitaning joriy arxiv materiallaridan [11] foydalanildi. Ikkinchi guruh manbalarni Bonn shahrining rasmiy axborotlari [12; 13], O'zbekiston Prezidenti rasmiy sayti materiallari [1; 2], statistik va media manbalari [14; 15] tashkil etdi.

Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy usul hamkorlikning bosqichlarini aniqlash, hujjatlar tahlili institutsional qarorlar va

loyihalar mazmunini ochish, kontent-tahlil esa hamkorlik yo'nalishlarini mavzular bo'yicha guruhlash uchun qo'llandi. Turizm oqimiga doir raqamlar tavsifiy statistika yordamida qayta hisoblandi. Natijalarning ishonchligini oshirish maqsadida arxiv hujjatlari, rasmiy shahar manbalari va ochiq axborotlar o'zaro solishtirildi. Analitik interpretatsiyada A. Lecoursning uch qatlamli paradiplomatiya modeli asosiy mezon sifatida qo'llandi [4].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Buxoro va Bonn o'rtasidagi aloqalar 1999-yildan shakllana boshlagan bo'lsa-da, hamkorlik 2003-yilda do'stona munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan kelishuv bilan institutsional shaklga ega bo'ldi [8; 15]. Bonn shahrining keyingi rasmiy materiallari ham loyiha sherikligi 2003-yildan buyon davom etayotganini qayd etadi [12; 13]. Qo'mita joriy arxivdagi ma'lumotlarga ko'ra, 2003-2023-yillarda ikki shahar o'rtasida qariyb 20 ta madaniy-ma'rifiy tadbir, maktabgacha va maktab ta'limi, elektr energiyasi, turizm, ekologiya va shaharsozlik yo'nalishlarida 10 ga yaqin loyiha hamda 16 ta delegatsiya almashinuvi amalga oshirilgan [11]. Bu ko'rsatkichlar hamkorlikning epizodik emas, balki muntazam va ko'p yo'nalishli tus olganini ko'rsatadi.

Hamkorlikning eng barqaror yo'nalishlaridan biri ekologik va barqaror shahar rivojlanishi bilan bog'liq. "Barqaror Bonn" tajribasi asosida Buxorodagi mehmonxona va restoranlarda resurslardan oqilona foydalanish, xodimlar malakasini oshirish va xizmatlar boshqaruvini takomillashtirishga qaratilgan "Barqaror Buxoro" loyihasi shakllandi [9]. Maktablar hamkorligidagi SPICE tashabbusi energiya tejash va qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo'yicha ekologik ta'limni kuchaytirishga xizmat qildi. 2024-yilda esa "KlimARTa" loyihasi orqali Bonn va Buxoro maktablari o'quvchilari iqlim o'zgarishi mavzusini san'at va media vositalari orqali o'rganishga jalb etildi [12]. 2025-yilgi Buxoro delegatsiyasi tashrifida energiya va issiqlik ta'minoti, chiqindilar va resurslarni boshqarish bo'yicha tajriba almashinuvi muvaffaqiyatli yakunlandi [13]. Shunday qilib, sheriklikda ekologik masalalar bir martalik aksiya emas, balki ta'lim, turizm va kommunal boshqaruvni bog'lovchi uzluksiz mavzuga aylangan.

Xalq diplomatiyasi yo'nalishida Germaniya-O'zbekiston jamiyati, shahar ma'muriyatlari, diplomatik vakolatxonalar, maktablar va madaniyat vakillarining ishtiroki alohida ahamiyatga ega. 2013-yilda Bonnda Buxoro bilan aloqalarning 10 yilligiga bag'ishlangan tadbir shahar ma'muriyati, Germaniya-O'zbekiston do'stlik jamiyati va O'zbekistonning Germaniyadagi diplomatik vakolatxonalari birgalikda qatnashgan [15]. 2024-yilda Germaniya-O'zbekiston jamiyatining 30 yilligi munosabati bilan Buxoro delegatsiyasining Bonnga tashrifi fuqarolik jamiyati institutlarining sheriklikni davom ettirishdagi rolini yana bir bor ko'rsatdi [12]. Bunday mexanizm rasmiy munosabatlar bilan jamoatchilik aloqalarini bir tizimga birlashtirib, hamkorlikka ijtimoiy tayanch yaratadi.

Turizm ham Buxoro-Bonn hamkorligining amaliy natijalari ko'rinadigan sohalardan biridir. Buxoro viloyat davlat arxivi ma'lumotlariga ko'ra, Germaniyadan Buxoroga tashrif buyurgan sayyohlar soni 2012-yildagi 6524 nafardan 2015-yilda 10 ming nafardan ortiq darajaga yetgan [10]. 2012-2015-yillardagi o'sish kamida 53,3 foizni tashkil etadi. Mazkur dinamika faqat birodar shaharlar aloqalari bilan izohlanmaydi, biroq madaniy tadbirlar, shahar brendi va turizm sohasidagi qo'shma loyihalar turistlar oqimini qo'llab-quvvatlovchi omillardan biri sifatida baholanishi mumkin.

Yil	Sayyohlar soni
2012	6 524
2013	8 562
2014	9 105
2015	10 000 dan ortiq

Manba: Buxoro viloyat davlat arxivi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi [10].

Iqtisodiy kontekstni baholashda 2025-yil 1-iyul holatiga O'zbekistonda Germaniya kapitali ishtirokidagi 223 ta korxona, jumladan Buxoro viloyatida 6 ta korxona faoliyat yuritgani e'tiborga molik [14]. Bu raqam Buxoro-Bonn sherikligining bevosita natijasi sifatida talqin qilinmasligi kerak, ammo mahalliy hamkorlik uchun mavjud iqtisodiy muhit va potensial biznes aloqalarining kengligini ko'rsatadi. 2018-yildagi Buxoro delegatsiyasi tashrifi chog'ida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va turizmga oid hamkorlik hujjatlarining imzolaniishi esa paradiplomatiyaning iqtisodiy qatlamiga aniq misol bo'la oladi [10].

Lecours modeli asosidagi tahlil Buxoro-Bonn hamkorligida uchala qatlam mavjudligini, biroq ularning

og'irligi bir xil emasligini ko'rsatdi. Birinchi - iqtisodiy qatlam turizm, xizmatlar sifati, investitsiyaviy va tadbirkorlik aloqalari orqali namoyon bo'ladi. Ikkinchi - funksional qatlam eng rivojlangan bo'lib, ta'lim, ekologiya, energiya tejamkorligi, madaniyat va yoshlar almashinuvini qamrab oladi. Uchinchi - siyosiy qatlam esa boshqa ayrim paradiplomatiya holatlaridagi kabi markaziy tashqi siyosatdan ajralgan mustaqil siyosiy pozitsiya emas; aksincha, O'zbekiston-Germaniya davlatlararo hamkorligini mahalliy darajada qo'llab-quvvatlovchi, ishonch va muntazam muloqotni mustahkamlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur farq Buxoro-Bonn keysining o'ziga xos ilmiy xulosasidir.

2-jadval. Buxoro-Bonn hamkorligining A. Lecours paradiplomatiya modeli bo'yicha tahlili

Qatlam	Asosiy mazmun	Buxoro-Bonn misollari	Baholash
I. Iqtisodiy	Investitsiya, bozor, turizm, biznes aloqalari	Barqaror turizm, xizmatlar sifati, 2018-yilgi iqtisodiy-turistik kelishuvlar	O'rta-yuqori
II. Funksional	Ta'lim, madaniyat, texnologiya, ekologiya	SPICE, "Barqaror Buxoro", KlimARTa, madaniy almashinuvlar	Eng kuchli qatlam
III. Siyosiy	Siyosiy muloqot va manfaatlarini ifodalash	Rasmiy delegatsiyalar, diplomatik vakolatxonalar ishtiroki, davlatlararo kun tartibini mahalliy darajada qo'llab-quvvatlash	Qo'llab-quvvatlovchi qatlam

Manba: [4; 8-15] manbalari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Xulosa va takliflar. (Conclusion/Recommendations). Tadqiqot natijalari Buxoro-Bonn sherikligi O'zbekiston shaharlarining xalqaro aloqalarida paradiplomatiya va xalq diplomatiyasi bir-birini to'ldirishi mumkinligini ko'rsatadi. Birinchidan, hamkorlik 2003-yildan buyon institutsional uzluksizlikka ega bo'lib, shahar ma'muriyatlari, diplomatik vakolatxonalar, do'stlik jamiyati, ta'lim muassasalari va jamoatchilikni yagona tarmoqqa birlashtirgan. Ikkinchidan, eng katta amaliy natijalar funksional sohalarida - barqaror turizm, ekologik ta'lim, energiya samaradorligi, madaniyat va yoshlar almashinuvida kuzatiladi. Uchinchidan, iqtisodiy qatlam mavjud bo'lsa-da, uning natijadorligini kelgusida investitsiya, qo'shma biznes loyihalari va turizm ko'rsatkichlari bo'yicha aniq indikatorlar bilan baholash zarur. To'rtinchidan, siyosiy qatlam markaziy tashqi siyosatga muqobil emas, balki uni

mahalliy darajada ijtimoiy va institutsional jihatdan mustahkamlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Amaliy jihatdan Buxoro-Bonn tajribasini rivojlantirish uchun uch yillik qo'shma "yo'l xaritasi"ni shakllantirish, unda har bir loyiha bo'yicha muddat, mas'ul tashkilot, moliyalashtirish manbasi va o'lganadigan natijalarni belgilash maqsadga muvofiq. Shuningdek, universitetlar va maktablar hamkorligini iqlim, suv va yashil texnologiyalar bo'yicha kengaytirish; turizm va mehmondo'stlik sohasida sertifikatlash hamda raqamli marketing bo'yicha qo'shma dasturlar yaratish; yoshlar, volontyorlar va fuqarolik jamiyati institutlari uchun muntazam almashinuv mexanizmini yo'lga qo'yish lozim. Buxoro-Bonn tajribasining tizimli monitoringi va natijalarini boshqa birodar shaharlar tarmog'ida ommalashtirish O'zbekistonda shahar diplomatiyasining amaliy modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston Prezidenti va Germaniya Federal Kansleri ko'p qirrali hamkorlikni yanada kengaytirish imkoniyatlarini muhokama qildilar. 15.09.2024. <https://president.uz/oz/lists/view/7546> (murojaat sanasi: 12.08.2026).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston va Germaniya o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikni yanada kengaytirishga qaratilgan ikki tomonlama hujjatlar imzolandi. 15.09.2024. <https://president.uz/oz/lists/view/7547> (murojaat sanasi: 12.08.2026).
3. Keating M. Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies // Regional & Federal Studies. 1999. Vol. 9, No. 1. P. 1-16. DOI: 10.1080/13597569908421068.
4. Lecours A. Political Issues of Paradiplomacy: Lessons from the Developed World. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2008. 22 p.
5. van der Pluijm R., Melissen J. City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics. Clingendael Diplomacy Papers No. 10. The Hague, 2007. 42 p.
6. Kuznetsov A.S. Theory and Practice of Paradiplomacy: Subnational Governments in International Affairs. London-New York: Routledge, 2015. 184 p.

7. Tavares R. *Paradiplomacy: Cities and States as Global Players*. New York: Oxford University Press, 2016. 272 p.
8. Buxoro viloyat davlat arxivi. 1503-M-fond, 1-ro‘yxat, 29-ish, 150-varaq.
9. Buxoro viloyat davlat arxivi. 1503-M-fond, 1-ro‘yxat, 15-ish, 24-25-varaqlar.
10. Buxoro viloyat davlat arxivi. 1503-M-fond, 1-ro‘yxat, 32-ish, 150 va 192-varaqlar.
11. O‘zbekiston Respublikasi Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo‘yicha qo‘mitasining Do‘stlik jamiyatlari va birodar hududlar bilan hamkorlik bo‘limi joriy arxivi. Murojaat qilingan sana: 05.09.2025.
12. City of Bonn. Delegation from Bukhara visits Bonn. 04.09.2024. <https://international.bonn.de/press-releases/september-2024/visit-from-bukhara-in-bonn.php?loc=en> (accessed: 14.09.2026).
13. City of Bonn. Nawruz festival with delegation from Bukhara. 06.05.2025. <https://international.bonn.de/press-releases/may/nawruz-festival-with-delegation-from-bukhara.php?loc=en> (accessed: 14.09.2026).
14. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA). The number of enterprises with German capital in Uzbekistan is growing. 11.08.2025. https://uza.uz/en/posts/the-number-of-enterprises-with-german-capital-in-uzbekistan-is-growing_747957 (accessed: 14.09.2026).
15. UzDaily. Бухара и Бонн празднуют юбилей побратимских отношений. 21.11.2013. <https://www.uzdaily.uz/ru/bukhara-i-bonn-prazdnuiut-iubilei-pobratimskikh-otnoshenii/> (murojaat sanasi: 13.08.2026).